

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри права соціально-гуманітарного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова ГАВРОНСЬКОЇ Тетяна Володимирівни на дисертаційне дослідження БАГРІЯ Юрія Михайловича на тему: «Концептуальне осмислення співвідношення моралі та права в українській правовій традиції з позицій типів раціональності», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право, галузь знань 08 Право

Актуальність теми та її зв'язок із науковими програмами. Актуальність дисертаційного дослідження Багрія Юрія Михайловича зумовлена глибокою світоглядною та інституційною кризою, яку переживає сучасна правова система України. У часи засадничих суспільних трансформацій та євроінтеграційних процесів особливого значення набуває осмислення ціннісних, духовних і ментальних витоків вітчизняного правогенезу. Тривале панування легістського підходу, що штучно відриває право від культури та заперечує його внутрішній зв'язок із мораллю, призвело до поширення неправового закону, нівелювання конституційних принципів і морально-етичної деградації правосвідомості як владних суб'єктів, так і суспільства в цілому. Автор переконливо виходить із того, що звернення до філософсько-правового аналізу співвідношення моралі та права в межах національної правової традиції дозволяє розширити методологічні горизонти вітчизняної юриспруденції.

Цінність обраної теми полягає в тому, що дисертант обґрунтовує недостатність ізольованого розгляду легістських інструментів та пропонує альтернативу дегуманізованому законництву у вигляді юснатуралістичної парадигми, де право розглядається як форма буття моральних норм («юридизована мораль»), покликана утверджувати вищі цінності справедливості, свободи та людської гідності.

Робота логічно інтегрована в наукову проблематику установ, що досліджують проблеми теорії та філософії права, антропологічні виміри правогенезу в Україні, а також стратегії реформування правової системи на засадах верховенства права та людиноцентризму. Напрацювання здобувача безпосередньо сприяють розробці теоретико-методологічного підґрунтя для гуманізації сучасного українського законодавства та правозастосовної практики.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Дисертація вирізняється виразною науковою новизною, що полягає у здійсненні цілісного

філософсько-правового аналізу взаємодії моралі та права крізь призму еволюції української правової традиції. Концептуальна сила роботи полягає в тому, що автор системно експлікує право як специфічну інституціоналізовану форму існування моральних норм, вводячи поняття «юридизована мораль», без якої право втрачає свою онтологічну сутність та перетворюється на інструмент свавілля.

Ключовим інноваційним ядром дослідження є обґрунтування того, що українській правовій традиції історично притаманний саме людиномірний, гуманістичний тип раціональності, спрямований на самовдосконалення суб'єкта та громади. Автор аргументує, що цей підхід дозволяє чітко розмежувати вітчизняну традицію з російською догматично-репресивною моделлю державоцентризму та свавільного закону.

Важливою складовою новизни є здійснення на новому теоретичному рівні періодизації та аксіологічного аналізу історичних етапів українського правогенезу. Здобувачем розкрито етико-правовий зміст звичаєвого права Русі та Литовсько-Руської доби, де право реалізувало людинотворчу місію через принцип рівності та справедливості, а також Козацького права, де доведено його відповідність тогочасним європейським бароковим стандартам демократії, совісті та спільного добра.

Окремо заслуговує на увагу оригінальна філософська експлікація сучасної правової кризи, здійснена автором. Дисертант чітко фіксує, що причини неефективності сучасних правових реформ в Україні полягають не у формально-юридичних недоліках, а в дефіциті морально-етичної ментальності та інерції легістського мислення.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження. Теоретичне значення дисертації полягає у суттєвому збагаченні понятійно-категоріального апарату філософії права, теорії права та історії правових учень. Запропонована автором модель взаємодії морального змісту та юридичної форми відкриває нові напрями для міждисциплінарних досліджень на стику юриспруденції, етики та культурології.

Практичне значення роботи обґрунтовано виважено: зроблені методологічні напрацювання та висновки можуть бути використані як у подальших філософсько-правових дослідженнях, так і в практичній сфері державного будівництва та

законотворчості для недопущення ухвалення неправових законів. Автор наголошує, що положення дисертації здатні посилити ефективність правозастосовної та судової практики завдяки правильному тлумаченню принципу верховенства права крізь призму справедливості, а не лише буквального тексту закону.

У прикладному вимірі результати дослідження можуть бути використані за такими напрямками: розроблення навчальних модулів і тем із філософії права, теорії держави і права, історії правових учень України та професійної етики юриста у закладах вищої освіти; методологічне посилення правотворчих практик через експертизу законопроектів на предмет їхньої моральної легітимності; формування нової етико-правової культури посадових осіб через програми підвищення кваліфікації суддів, адвокатів та прокурорів з питань судової етики.

Ступінь науковості та достовірності наукових положень, висновків, рекомендацій дослідження. Наукові положення та висновки дисертації характеризуються належним ступенем обґрунтованості та внутрішньої логічної послідовності. Мета, об'єкт і предмет дослідження сформульовані коректно та взаємоузгоджено. Методологічний апарат роботи є доречним до предмета і охоплює історико-філософський, порівняльно-правовий, аксіологічний та системно-структурний підходи, що дозволили автору довести структурну подібність моралі та права на рівні єдності ідеологічного, нормативного й інституційного вимірів і переконливо обґрунтовує їхню онтологічну єдність.

Достовірність результатів додатково підкріплюється вагомим джерельним масивом, що охоплює історико-правові пам'ятки, філософсько-правову спадщину мислителів минулого, зокрема професорів Києво-Могилянської академії, праці класичних і сучасних представників природно-правової доктрини, а також Конституцію України. Позитивно характеризує роботу й її публікаційна репрезентація та апробація на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних заходах, де ідеї автора отримали позитивну оцінку наукової спільноти. Основні положення висвітлено у достатній кількості наукових публікацій, що цілком відповідає сучасним вимогам МОН України, включаючи статті у провідних фахових виданнях категорії «Б» та тези доповідей.

Дискусійні положення та зауваження. Попри загалом високий рівень дисертації, доцільно висловити кілька зауважень рекомендаційного характеру, що не знижують наукової цінності дослідження, а лише окреслюють потенціали його розвитку.

З огляду на те, що автор переконливо демонструє необхідність наповнення права моральним змістом, перспективним видається подальше поглиблення аналізу конкретних інституційних та юридичних механізмів, що б заважали трансформації юридизованої моралі у суб'єктивне суддівське свавілля під час правозастосування, що могло б посилити практичний вимір роботи для сучасних правозахисних і судових інституцій.

У дисертації продуктивно артикульовано гуманістичний характер української правової традиції, однак для уникнення певної абсолютизації історичного гуманізму корисним могло б бути більш детальне збалансування аналізу Козацької доби з урахуванням жорстких і репресивних аспектів середньовічного та ранньомодерного звичаєвого права, зважаючи на реалії тих суворих історичних епох.

Ураховуючи заявлений філософсько-правовий вимір, перспективним є також розширення аналізу ризиків інструменталізації моралі у сучасному просторі, коли моральні чи релігійні гасла використовуються популістичними політичними силами для виправдання відверто антиправових чи дискримінаційних законодавчих ініціатив.

Потребує також додаткової уваги питання кореляції української етнонаціональної етико-правової традиції з універсальними західноєвропейськими стандартами прав людини в умовах інтенсивних глобалізаційних процесів, оскільки ці системи часом вступають у дискусію щодо традиційних цінностей.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і можуть бути використані як напрями подальших досліджень, не впливаючи на позитивну загальну оцінку дисертаційної праці.

Відповідність дисертації вимогам, що пред'являються до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація Багрія Юрія Михайловича відповідає чинним вимогам до наукових кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». Структура роботи є логічною та

цілісною: дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

Зміст дисертації свідчить про високу наукову культуру автора, його вміння формулювати проблеми, здійснювати критичний аналіз літератури, віднаходити логічні зв'язки між поняттями та будувати аргументацію в межах обраної філософсько-правової парадигми. Робота вирізняється цілісністю концептуального задуму, глибиною теоретичних узагальнень і здатністю до міждисциплінарного суспільно-гуманітарного синтезу.

У роботі дотримано академічних стандартів написання: належно оформлено бібліографічні джерела, посилання, а також дотримано вимог академічної доброчесності. Дисертант продемонстрував здатність до самостійного наукового пошуку, критичного осмислення джерел і формулювання авторських висновків. Отже, дисертація є завершеною, самостійною кваліфікаційною працею, що відповідає усім критеріям, визначеним для наукових робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Загальний висновок. Дисертація Багрія Юрія Михайловича є завершеним, самостійним, концептуально виваженим і методологічно обґрунтованим дослідженням, у якому співвідношення моралі та права осмислено як фундаментальний чинник розвитку української правової традиції. Автор аргументовано доводить, що право постає не просто продуктом державної волі, а формою існування моральних норм, тобто формує той ціннісно-смысловий простір, у якому правові приписи набувають гуманістичного змісту. Висновки дисертації характеризуються науковою новизною, внутрішньою логічною несуперечливістю та практичною перспективністю; апробація результатів і публікаційна активність підтверджують належну інтеграцію дослідження у сучасний науковий дискурс.

Отже, дисертаційна робота Багрія Юрія Михайловича «Концептуальне осмислення співвідношення моралі та права в українській правовій традиції з позицій типів раціональності» відповідає вимогам і Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора

філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 і може бути подана до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри права
соціально-гуманітарного факультету
Українського державного університету
Імені Михайла Драгоманова

